

Беш чылдың кижилери

Светлана Кузнецова

Беш чылдың үш чымын панын оңалдылар Светлана Кузнецова...

Чурукта: саапчы С. Т. Кузнецов

Чурукта: мурнакчы Ч. М. Фотозу

Чурукта: мурнакчы Ч. М. Фотозу

В. Кара-Салдын сөзү, фотозу.

КЫМНАР БИС, ЧЕЖЕ БИС?

Бя айтырларга 1979 чылдың январь 17-ден 24-ке чедир бистин чуртка чорудар Чоннуң бугу-эвилел чизези харымчыл бээр.

— Ам болор чизезиң хем-чөөлү чүрүс? — ССРЭ-ниң бугу чурттакчы чону—100 аймак национал...

— А бир эвес бо чизези амар болза? — Бо чизезиң сап-түңгери 1981—1985 чылдарда турттуң...

КОМБАЙН СЕПТЕЛГЕЗИ

Бия-Хемия сельхотехника салыры ук районун сохотарымын 25 комбайнарны септеп ужурау...

Септектирерин аймакларга таарымчалык байдал тургустунга. Амгы үеде үш комбайн хари утди кире бээр...

четкизи хөгжүдериңе, башкылар белеткериңе, өөрдөгө номыра болгаш өөрдөгө...

— Бо болор чон чизезиниң түңгөлдери 1979 чылдың төңүзүнде билине бөрү болгай.

— Чизеле 16 айтырты кирген. Амаа харымчыл чонуну структуралык дугайында мөдөлөрү бөрү (эр, херэжени болгаш хар-панын, өгүдөлүкчү байдал, национал болгаш аныктык состав, өртем-билигиниң деңгээли болгаш ош.д.а мый)...

буле тудуу турар. Чедер чылдарың ийги чартында аймакка шыдаар назамык чонун өздөздөңгө оолумнашкык болгаш база хараардангы...

— Чизезиң чүгө январда чорудуу турармы? — Чизези январда айда чорударга чан мөдөлөрү сөөлү үш чизезиниң көргүзүлгөндө...

— Чизезиң чүгө январда чорудуу турармы? — Чизези январда айда чорударга чан мөдөлөрү сөөлү үш чизезиниң көргүзүлгөндө...

Укран ССР. Запорожский «Коммунар» автозаводуң коллективин эрткен чылды чедиршиңниң дооскан.

Укран ССР. Запорожский «Коммунар» автозаводуң коллективин эрткен чылды чедиршиңниң дооскан.

жеш» деп автомобильдерин будурген. ЧУРУКТА: «Запорожец» автомобильдер заводтун херимини иштиңиң.

А. КРАСОВСКИЙНИН ФОТОЗУ. СЭТА-ның фотохрониказы.

БИСТИН СОВЕТ ДЕМОКРАТИЯВЫС

СОҢГУДАГА УТКУШТУР

Социалистиң демократияны хөгжүдериңе, Совет күрүениң улам мыай билимдериниң, бастык ийгиликтериниң политика организацианың сайырагачыларын аймакларга СЭКП-ниң XXV съездине оңа чорудуулар көргөн.

Социалистиң демократияны хөгжүдериңе, Совет күрүениң улам мыай билимдериниң, бастык ийгиликтериниң политика организацианың сайырагачыларын аймакларга СЭКП-ниң XXV съездине оңа чорудуулар көргөн.

амы назангамындан-даа артык бедиккен. Совет уластуң бала күрүениң иштинки болгаш дөгөтөй амыдарында оңа болушуну — Совет Социализм Республикалар Эвилелиниң Чаа Конституцияны (Удунан Хоойлуун) ССРЭ-ниң Дээди Советиниң чөк чедир сессияда 1977 чылдың октябрь 7-де үздүк алымы болур.

СОВЕТ КҮРҮНИНИН БУГУ аймак-херектерин эргезеп башкарычына чонун эң калбак, бугу талаамы болгаш идеяниң киркилдиги — социализм демократияның көл уткамы ол. Демократия дөгөтө чонга оңдугуна чер чер болгаш төп эрге-чагырга организацианың ичүрдө күрүне эргезилген тускай херектерин. Социализм кижини молчүгөлдөп, амык чок чорукта, даяртам күнө бөрүрел чок чоруктан хосгонал, совет хамаатманың бугу талаамы хөгжүдериңе, оңа материалдык даярдам улам дөдөлдөп хөгжүдериңе таарымчалык байдалары тургузуу турар.

СОВЕТ КҮРҮНИНИН БУГУ аймак-херектерин эргезеп башкарычына чонун эң калбак, бугу талаамы болгаш идеяниң киркилдиги — социализм демократияның көл уткамы ол. Демократия дөгөтө чонга оңдугуна чер чер болгаш төп эрге-чагырга организацианың ичүрдө күрүне эргезилген тускай херектерин. Социализм кижини молчүгөлдөп, амык чок чорукта, даяртам күнө бөрүрел чок чоруктан хосгонал, совет хамаатманың бугу талаамы хөгжүдериңе, оңа материалдык даярдам улам дөдөлдөп хөгжүдериңе таарымчалык байдалары тургузуу турар.

Совет күрүне болушун практика амыл-чорудулганы, бир талаамда, эргезеп, аймак...

болгаш Тыва АССР-ниң баштамы Конституцияны үлдүк алышың соопта баштамы хоойлуудуңа астымы болгаш.

Соңгудага соңгуларын бугу-иниң киркилдигин принцип социализм демократия чүгө чараал турар эвес, харын оңу амыдарыга малаңгы боттарыңа чонун хандырың турар. Совет хамаатманы боттарыңа демократия бүрүн эргезерин калба-биле амыктал турар.

Ийдиң байдал чачысе-даа буржуа чуртка чок болгаш турун-даа ындамыс. 1976 чылдың ноябрың 2-де болгаш АНП-ның президент соңгуларын чонун киркилдиги соңгуларга 80,4 млн. кижи киркириң, амы баддылар эргезип бугу хамаатманың 190 аймак паны болгаш 62,3 чылда соңгуларын 61,9 хуузу, 1972 чылда — 55,1 хуузу соңгула улактоктыңа келген.

ЭВИЛЕДЕНКЕН, автоном республикаларын Дээди Советтерине болгаш уласту депутаттарың чөр-чөр Советтерине эрткен соңгуларга ийгилик-биле ийи миллион амык соңгула...

Республикада амыкчы чоннарның тускайлаң амыл-чорудулганың, 4257 амык бот-хой-иниң организацилары, амыкчы 300 кире ада-не колхозчулар оларын составыңа кирген. Комиссиялар амыкчылар болгаш колхозчулар — 63 хуу, партия кеңешчилер — 66 хуу, херэжениер — 47 хуу болган.

Советтериниң депутаттары эрге-чагырга организациа бугу чонун бүрүн эргезеп төлөкөкчелери, оларын бек ийгилик, хандыкчын чаалаң алган, партия биле чонун херэжени хамык-биле бердигең эң-не төлөткөн кижилер. Соңгуларда болган санымда-ла депутаттарың составы, амы өскөргөң, өзү турар. Чугае бистин Тыва АССР-ниң чөр-чөр болгаш Дээди Советтериниң депутаттарыңа 3707 кижи соңгуларын. 1979 чылдың март 4-те болур соңгуларга ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депутаттарыңа Тыва АССР-ден чонун эң-не хандыкчын, партияның херэжени боттарыңа бугу билениң, күжүң, арга-мергежиңи баралгачың чорур кижилерин дептиңиң турар.

Депутаттарыңа составыңа талаамы-биле Советтер ханы интернационалың. Оларын депутаттарыңа арга-иниң амыкчы паны болгаш бугу уластуң төлөкөкчелери бар.

«ССРЭ-ниң Дээди Советинге соңгулар дугайында Хоойлуу Бугулар ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депутаттарыңа 21 хар четиң амыкталган. Ол Хоойлуудуң мурнуңа соңгула системам бугулар 23 хар четиң амыкталган ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депутаттарыңа соңгудуң турган болгай.

СЕМИНАР-ЧӨВҮЛӨЛ ХУРАЛ

ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Националдар Советинге соңгула талаамы-биле Тыва АССР-ден соңгула комиссияның ССРЭ-ниң Дээди Советиниң онту чымын Националдар Советинге Тыва АССР-ден соңгула талаамы-биле округтарын соңгула комиссияларыңа даргалары, даргаларын орадакчылары болгаш секретарыңа-биле семинар-чөвүлөл хурамы Кызылга болган.

ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Националдар Советинге соңгула талаамы-биле Тыва АССР-ден соңгула комиссияның даргалы М. Д. Шпоналенко семинар-чөвүлөл хурамы амыкталган.

Семинар-чөвүлөл хурама соңгула округтарыңа соңгула белекчелер талаамы-биле кымыл чорукта амыкчын дугайында округ соңгула комиссияларыңа даргалары М. Бесмертних, Л. Дону, С. Куулар, Б. Монгуш, И. Муңжолор, комиссияларын даргаларын орадакчылары С. Лапка, В. Стариков болгаш комиссияның секретары Г. Шамонова оларын доңчу информацияны амыкталган.

Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң организациың килдиниң эргезилген А. Подкозов ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Националдар Советинге соңгуладалар талаамы-биле округ соңгула комиссияларыңа болгаш соңгуладаларын дугайында илеткеди семинар-чөвүлөл хурамы киркиңчелерин кымылган.

Семинартын киркиңчелерин соңгуладала документтерин доңдурарын чүрүмүң дугайында практиктик кымылдан Дээди Советиниң Президиумунуң организациың килдиниң инструктору К. Даямы-оол эрттирген.

Оргуттарың соңгула мурнуң болгаш депутат кандидат-биле ужура-жилга хурадарын орттирелтиң белекчелерин талаамы-биле округтуң соңгула комиссияларыңа соңгуладаларын дугайында СЭКП өкмөтүнүң партия-оргаанизациың амыкталган килдиниң эргезилген орадакчы А. Зайтчаа чүе чугаалаан.

Иен өстүрөрү — мал амылында амыктыг азырларын бирээт. Согуу болгаш Ыраккы Чөөн чүктү үндөмүн чону, ооң илхоттары болгаш совхозтары иен өс-

Хөй уругуларгы иелерни «Иениң алдары» өрден-биле болгаш «Иениң медалы» медалы-биле шаңнаар дугайында ТЫВА АССР-НИИ ДЭЭДИ СОВЕДИНИИ ПРЕЗИДУМУНУН ЧАРЛЫЫ

(Төмүрү, Эгези № 10, 11 «Иениң») —
Беш уругуларны болгаш болгаш кижиктен иелерни «Иениң медалы» медалың II чегеси-биле
Джана Кара-ооловна Биче-оол — «Тес-Хем» совхозтуң ажалчыны.
Галина Григорьевна Вяткин — Шуурмак суурда өг-бүдө ээзи.
Галина Сергеевна Далаа — «Тес-Хем» совхозтуң ажалчыны.
Клара Бадрапова Енак — «Тес-Хем» совхозтуң ажалчыны.
Шалима Сантатова Комбу — коммунал бүдүрүгелерин ажалчыны.
Мария Эргинеевна Монгал-бия — «Тес-Хем» совхозтуң ажалчыны.
Күске Байырова Монгуш — район ажалчыны.
Надежда Чодун-ооловна Оюн — «Чодура» совхозтуң ажалчыны.
Бера Сувановна Уманай — Самгалат суурда № 1 ажал-сал ажалчыны.
Людмила Кыргысова Шапаа — коммунал бүдүрүгелерин ажалчыны.
Алчмаа Тогержиевна Эр-тыве — Берт-Даг суурда мед-эстэра.
УЛУТ-ХЕМ РАЙОНДАН
Төс уругуларны болгаш болгаш кижиктен иелерни «Иениң алдары» өрдениң I чегеси-биле
Майя Кыргысова Ховалыг — «Улут-Хем» совхозтуң ажалчыны.
Сес уругуларны болгаш болгаш кижиктен иелерни «Иениң алдары» өрдениң II чегеси-биле
Кыргыс Комбулдеевна Яры — «Улут-Хем» совхозтуң ажалчыны.
Надежда Демикова Дукту-гу — «УТКА 25 чылы» совхоз-туң ажалчыны.
Чеди уругуларны болгаш болгаш кижиктен иелерни «Иениң алдары» өрдениң III чегеси-биле
Татьяна Окалтыковна Орус-оол — Чаа Шагаан-Арыг хоорайда өг-бүдө ээзи.
Уйнук Эабек-ооловна Чор-жой-оол — «Ал-Дурут» совхоз-туң ажалчыны.
Кежи-оол Хураковна Эрен-чи — Шийл-Хем суурда өг-бүдө ээзи.
Алм уругуларны болгаш болгаш кижиктен иелерни «Иениң медалы» медалың I чегеси-биле
Ковалкин Шырыповна Бер-ал — «Ал-Дурут» совхозтуң ажалчыны.
Чечек Сатовна Бегзи — «На-Ыр» совхозтуң ажалчыны.
Өнермаа Арапова Быпак-оол — «Улут-Хем» совхозтуң ажалчыны.
Нина Талеевна Кызыл-оол — «Улут-Хем» совхозтуң ажалчыны.
Донга Сундуй-ооловна Хер-тек — «УТКА 25 чылы» совхоз-туң ажалчыны.
Александр Токтошевна Чон-данова — Хайракан суурда өг-бүдө ээзи.
Вера Биче-ооловна Чондан — «Ал-Дурут» совхозтуң ажалчыны.
Анабон Пасирова Чүлдүм — «Ал-Дурут» совхозтуң ажалчыны.
Тамара Донгаковна Шар-оол — Шагаан-Арыг хоорайда өг-бүдө ээзи.
Беш уругуларны болгаш болгаш кижиктен иелерни «Иениң медалы» медалың II чегеси-биле
Людмила Токтошевна Агбан — Армыкан суурда өг-бүдө ээзи.
Тыла АССР-ниң Дээди
Тыла АССР-ниң Дээди
Кызыл доорай, 1978 чылдың декабрь 17.

лымы илередисин ийи мөм. Иен амылы спе-циализаттар сорулга-биле районда бугу иилерин чыгыс чегге кааы, «Төра-Хем» совхозтуң Чазылар суур төптүг салбырын кыш чыл бурунгаар тургускан. Ын-чаарда иилерин иити са-ны 7 муң хире турган.

1. Солуттунмас ХӨЛГЕ

Иилерини мөөңдөп, оларны оларалдырыны, ажаан-гада-галарының айтырларын специализация негеделине дүүштүр шийтирериниң түңдөлдө бо чылдарың дүргүзүндө оларның саны 11 муң баш ажа берген. Ынчаар-га 1940 чылдар үзүндө Тожу-га 25 муң чыгыс ийиниң тур-ганын база өскөрүп боор бис. Тожунуң бир ажалчы ор-тукта дүргү депкен 125—145 кг чедип турар. Ажа чымыл калжа турган, чир кем — чу-дуну кемп белек-эвес. Кы-зыл хар чатган тудун-на, ооң маңылары эвезээр, харын улам семирши эгелээр. Иени болгаш башкактары-биле анынч хестерин дээрлер, а ооң угузда дег чараш кымы-тары-биле суй-белектерин-даа кымыл болур. Ачык кичке — солуттунмас хөлке.

Дамдан далай, көсөктөп рубль тургустунар болганда, дараамда чикети көргүзүп болур. Кооперацияны Тожуда ачынар-тымын териниң ачы-лары 1976 чылда «Төра-Хем», совхозтан 200 чырың ачылап турган. Бир чырың түндө апкан мунарның чо-гулгаарга 200 чыр бир күндө 100, айда — 3 муң, а алыңар соловуңдүгү дүргүзүндө (125—130 хонук хире) — 13 муң рубльдиң оругалын совхозка берген. А совхозтуң ачылары 500 чырың халаска ачкан муңган. Бир эвес бо 500 чыры-

ны шунтууун көзөңдөп мун-дургай болза, 50 муң ажы хире рубльдиң оругалын совхоз ап болур тургускан илде-дир. 1977—1978 болгаш 1978—1979 чылдарың ачылар соловуңда база хөй чырыларны ачылат-кап оругалын алган.

2. Ивижилерже Орукка

Баар черивис — Соруг. Орук башкактары — мыда нан фер-мазыңд бригадир Б. Лопсан. Бүзүрүң Дус-Дагдан эжелеге кызыл дустарын сес чарга коштап алган чоруп ор бис. Бүгү назымын нан ажалчыга бераалаткан, назм ортуу чы-гай берген ивижи чорту орда көөрге, ооң чүгө ани бугу борбандары чарыларын сай-гактары кааыраар, мугал дүштүг-мыамы (чедилкен назылыг чары) башы орда са-гыш-ла. Балында чорак чары-ларын соловуңга чыдыр базар эвес. Бурунгаарал-ла ор бис. Ушкү хонук. Хар кымыл эвез-да болза үстүңдө — барды, адаалдан — үнүп алабас даптыг тың-хорумуар бисе шантык-тарың уламчылашкан. Мо-гал шалаан кижикни моон чүстөр аарып, ийи дикек кө-жүй берген, бажым бөзө ар-тай берген ишкан чоруп ормуда кыжым чугалай-дыр: — Чооктулар-ла ор бис.

чылымда Ак Бадла, Шыгал Чыдыр, Кадыр-оол Коз, Ак Кызыл болгаш өскөлдөр да туу-туузда 80—90 ача-ларын моңда доруктуруу аа-ган.

Ивижи болуру берге: аң ук-саалыг мад болганда коңга доктар эвес, шак четинде-ле ийи-үн хемни келер ма-наж бол, араатан ады, би-р-дээ галдай бугу, а шагың-дир үзүн чүгү киргүсөс дээр. Анык мындаар болса-ды береш аал кодонимди мранш, ара-арыларга чыт-кын туруп боор.

Бүзүт кырмада тайгалары турган орап Бузут Лопсан-дын фермазы бо чымын 4055 иилер дорукту, 1000 ача-ларын моңда доруктурган. Фе-риа-га хамаарып 14 өг-бүдө-лө шунтууа боттарың ал-ган хүдөкелерин күстөт-өй.

Авайлар, донанар, мын-дыкжатар, мындаар, доңгу-лар, дүктүг-майыстар, Бөгө-лар, эдээр, олттаң шыар чоокшунал келгени илде хире апарды. Элон чоруп ору-вуста мурунууска дооун дүвү-турта берген. Хөй-ле ийи Чүгө майыстары шаңкылаар. Бузут Чыстокович чугалай-дыр.

Аалымыс мрак эвесе. Бү-дүн чарык шак хире болган чедө боор бис. Мээң кыстарың халдым кол чор мшкан. Ала-да эр хилдиги кизи бар эвес, шунту эр-лер анип чоруп «ар-гал мшкан. Ам чүгө кыс-тар, каалабар арткал. Чы-дың-ла мыдыт, анылар сооюу көөргө эрлер аттамын чоруп-тар, а ивижиңиң ар чымыл — бистиг уругуларымыска, ве-дериске, элтервасе артар.

Шына-ла үр болбаанда мурунууска кезек өштө ар-аында чарыларың кижилер көстүп келди. Келте-жө-ле анык кыстар-дыр: арынары додунуп калган, оок чыгары алыскайыңдан чактары кы-зылмайаар апарган, өөршүнү, каткы-лодот. Дөрдө бадым келген ишкан сагыңдырган

майи кавтар, суурлап көлгө кишилер калды солу медал-дор эжелешил, чүгү боор ту-рарды, солу-сеттүлдөр, ча-галар келген бе? Аммыр-ла-га болушкунуңа оларның суңдууу кымыл-даа артык шийшир сагыңдыр. Бига дийриң барба додуу эжелеш-ти почталы доран-на көлөриң тыла берген.

— Казым кадарыңды ил-дөөң салар? — деп, Агнияң айтырдым.

— Беш чыл бурунгаар, баш-тай салмакч турум, ам ду-залыкч калары мон.

— А елдер Белев? — База-ла беш чыл бурун-гаар, Агния, Катя Баран Елева Лопсан болгаш өскө-дөр уругулар сес илде доонош ивижиңиң мергежилди илдиң алган бис. Ам бөлгөргө маң дуным Оксана, Галина Лоп-сан болгаш өскө-дөр ком-мунал неменчи.

(Уланчык).

ЧУРУКТАРДА: А. АПР. бригадир Бузут Лопсан болгаш Агния Чыгитт баа Шыбыкан Чыгит авашкалар. Авторуңуң фотолары.

ДЕЛЕГЕЙ БО ЖУННЕРДЕ

СОВЕТ ЧАГЫГЛАРЫ — ХУУСАА БЕТИНДЕ

ПРАГА. Праганың «НЧД» (Ломотивна-Сомолово) деп адаларың бүдүрүгелерин кыраар аживиниң ажалында ажалчың калчег бүртүң «Совет Эвелегиле» продукциялар сазарының беш чыл планы деп аттыг стөндү турур. Стөндө киргүсөк сая-түр-лөр 1976—1980 чылдарда совет чыгысчылдарың «ЧМЕ-3» дээр 13070 локомотиви аңаа бөтүлгө дорунуң дугайың чугалаан турар.

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

Кымыкчыларың эгелекчи савалыга бистиг харымыс аныгы деп, азовдуң партко-муңуң дараган Ф. Кесел чугалаан. Акм-дунмалыкың чурттарың чыгыларын чо-гуур үзүндө болган белек ишларың күстөргө болза социалисттик дем каттыгы-рыңа улам ийи белекчи-ларга, ооң экономикалың дүргө жөңжүргө бистиг салымчымыска млдыг.

УРАН ЧУУДУҢ БОЛГАН КУШ-АЖЫДЫҢ ЭВИЛЕИ

СОФИЯ. Сурагыг болгар чогаалчылар болган шүкүч-чугаар «Кремиковское сия-ние-78» дээр чыдык болган литература бүрүмүр байрагал-ла алдан чоранар. Литературуң номчулгалар, чогаалдарың чаа чымдыны чугалааңы көөрү болган. Ол чогаалдарың Социалда Кремиковский ме-далурия комбинацияң ажалчыларын чогааткан. Чу-рулга уран чүдүңүң дөди институтуң студенттериң ажалчыларың делегеттер ажиттыңган.

Г. ХОЛЛУҢ МЕДЕГЛЕЛИ

НЬО-ЙОРК. (СЭТА). АПШ-тың Коммунисттик партиязың Чынгин секретари Гас Холлдуң Кампучияның револю-цист-патриоттуң күштериниң тилегиңизге хабар-чы кылган меделегеи «Дей-ла уора» солуң парлан.

Пол Поттуң-Иенг Саренин милитаристи чыгарың бугу Кампучияны маониси үзө-көөңүң дагыр болдуран. Некинниң чагырыңа бол-дунуң политиканың улуска уаар боон турарын додуу-бе-ле соболаттыңган, ол по-литика болза, ажалчыны өл-дөткө болган, чүгө диде ча-гырыкчы болу ажалчыны ар-аы ажалдар чегериле, чур-тан турар теринде мал-биле дөмөй уулар сымарың турган деп, ол меделген. Дүржөк делегеттер сөв-азы мылаар, чоңу — бастып-дорачкылар чорукту болдуруң, маонистиң удурутуңа болгаш дет-кичелсе биле Вьетнамга уду-райын агрессивданың полити-касын чорудуң турган.

Кампучияның революцист-патриоттуң күштериниң тиле-гелери бо чуртка социал-демократ болган социал-демократ оркту ажалды, алаа шантыктуң турган чүдөдөңиң чыдаккан деп ук меделгенде айтыл турар.

Каттыккан Штаттарын икериалыны болган Кыдат-тын башчылары Вьетнамга удуу калчалык кампучияны чорудуң турар деп меделгенде айтылган. Бо кампучия болза кыдат чексизтик күштерин Вьетнамны кымылаарың мөөңдөр сорулган чыгарың кезеге боон турар. Вьетнам-ны болган Кампучияны ар-аында кымылаарың тайбын болган айлык чок тургуну-руңың таламы-биле дык хөй то-дургай саваларың Вьетнам эркен чылын кирген. Ол саваларың Пол Поттуң-Иенг Саренин бөдү болган Кыдат-тын удурукчулары тоон көр-бөң.

Кампучияны мадырың удуу чүгө америк империа-листтик электорелерни чыла-шар дөөң эвес, а салтыкы-чыларын угал-сарым чок дараашкымын чылач шавар дөш дөмөсөң турган деп Гас Холл меделген.

Америк империализмин те-лөөкчелери болган Кыдат удурутуга Пол Поттуң-Иенг Саренин чылач шалтырганга чараның чыжын төп, ком-муру салгычмын И. Сванук Пол Поттуң дужаалын бугу-раа база Кыдаттын удурукчу-ларың күтүңкүңү-биле Кампучияның удуругу удуу дайын хөргөңө Каттыккан Штаттарын кириштириң-биле КНО-же хөй «хөмүдүл-дөр» кирип турарын сойга-лаан.

Кампучияны мадырың удуу чүгө америк империа-листтик электорелерни чыла-шар дөөң эвес, а салтыкы-чыларын угал-сарым чок дараашкымын чылач шавар дөш дөмөсөң турган деп Гас Холл меделген.

Америк империализмин те-лөөкчелери болган Кыдат удурутуга Пол Поттуң-Иенг Саренин чылач шалтырганга чараның чыжын төп, ком-муру салгычмын И. Сванук Пол Поттуң дужаалын бугу-раа база Кыдаттын удурукчу-ларың күтүңкүңү-биле Кампучияның удуругу удуу дайын хөргөңө Каттыккан Штаттарын кириштириң-биле КНО-же хөй «хөмүдүл-дөр» кирип турарын сойга-лаан.

Кампучияны мадырың удуу чүгө америк империа-листтик электорелерни чыла-шар дөөң эвес, а салтыкы-чыларын угал-сарым чок дараашкымын чылач шавар дөш дөмөсөң турган деп Гас Холл меделген.

Кампучияны мадырың удуу чүгө америк империа-листтик электорелерни чыла-шар дөөң эвес, а салтыкы-чыларын угал-сарым чок дараашкымын чылач шавар дөш дөмөсөң турган деп Гас Холл меделген.

Кампучияны мадырың удуу чүгө америк империа-листтик электорелерни чыла-шар дөөң эвес, а салтыкы-чыларын угал-сарым чок дараашкымын чылач шавар дөш дөмөсөң турган деп Гас Холл меделген.

МАНИФЕСТ

ПНОМПЕНЬ. Кампучияның Уаусчу-ре-волюцист чөвүлениң манифести Кампучияның информация агентилеи тараткан.

Чурттуң камгалып алырыңың иүүрүндө кампучия улустуң көдүргөн тура халыш-кымын бүрүн тилеге-биле доолаган деп, документте чугалаан. 1979 чылдың январь 7-де наймысала Пномпенийн бүрүн хөстөп, Пол Поттуң-Иенг Сарениң бө-лүңүң диктатору реалсыгы өзү-чүрүмү буурап дүшкөн. Андан эгелеш Кампучия — айма-даа хамаарышпас болгаш хостуг чурт, а кампучия уаус — чуртунуң болгаш салым-чолунуң өзүлүг элери-дир.

Кампучияның Национал камгаланыш-кымының чыгыс аял фронтунуң ту-гунуң ада-биле чедип алдыңан өндүр улуг тилеге Кампучияның төвүгүшине чаа ү-чаданы, мурт каның-даа даштыкы күр-нөң чыгыртыпас өзүлүг хамаарышпас че-рүктүң болгаш хосталганың үе-чаданың ажиткан. Даштыкы күрүнениң албадаш-кымы болгаш деткички-биле Пол Пот-туң-Иенг Сарениң бөлүңүң өскүзүп уңдуген дерин дайымы алдарың тиле-ге чон нылган. Ындыг дайымы на-ционал эрге-ажытарга чөрүштүр чорудуп турган болгаш ол дайым кампучия база вьетман улустарын арзында чаңчылаңан найралды басыраткан.

Пол Поттуң-Иенг Сарениң бөлүңүң фашист диктатору өзү-чүрүмү дүмүрт-көн, Кампучия Уаус Республиканы үндө-лөп тургустунуп турарын бугу илчүлүк улустуң мурунда Кампучияны Уаусчу-революцист чөвүлени байыралады-биле меделген тур.

Кампучия Уаус Республика демократ-тыг хосталгаларга, чүдүүр-чүдүвезиниң хостуңга, анылаар, дыштарың, өөренир эргега хамаарыштыр чоңуң күзөл-чүтүл-дөриң боттанарың, бугу хамаатыларың төлөптүг мөзүңүң болгаш хууда амыр-ла-рын хүндүлээр, Кампучияны эр болгаш

НИКАРАГУАДА БАЙДАЛ

САН-ХОСЕ (СЭТА). Сомо-салың национал гвардиясың болган экономикаг дужа-лектеп өлүргөн, муң-муң кы-раага патриоттарың өлү-рүчүдөриң ишдерини оо кы-жаларың төрөлдөргө илгөң-дөргө болза доктаамал ком-мунисттик башчыны чыгып алган, никарагуа улуска удуу савал четес хөй салың кир-гиз-дошуну үндөдүшкүнү и-верин кылган дөөң америка империализмин чылачмы Сомосаны болгаш оң ду-зал-дыктарын сойлаңан илере-рин турар документти олар хуулоң алганыр.

Никарагуа патриоттарың Сомосаның шажылаңчы-ларың моон соңгаар чок кы-ламыс бодурбаамче, көөр хөң чок дая-турмуга шөгөп болган экономикаг дужа-лектеп өлүргөн, муң-муң кы-раага патриоттарың өлү-рүчүдөриң ишдерини оо кы-жаларың төрөлдөргө илгөң-дөргө болза доктаамал ком-мунисттик башчыны чыгып алган, никарагуа улуска удуу савал четес хөй салың кир-гиз-дошуну үндөдүшкүнү и-верин кылган дөөң америка империализмин чылачмы Сомосаны болгаш оң ду-зал-дыктарын сойлаңан илере-рин турар документти олар хуулоң алганыр.

Никарагуа патриоттарың Сомосаның шажылаңчы-ларың моон соңгаар чок кы-ламыс бодурбаамче, көөр хөң чок дая-турмуга шөгөп болган экономикаг дужа-лектеп өлүргөн, муң-муң кы-раага патриоттарың өлү-рүчүдөриң ишдерини оо кы-жаларың төрөлдөргө илгөң-дөргө болза доктаамал ком-мунисттик башчыны чыгып алган, никарагуа улуска удуу савал четес хөй салың кир-гиз-дошуну үндөдүшкүнү и-верин кылган дөөң америка империализмин чылачмы Сомосаны болгаш оң ду-зал-дыктарын сойлаңан илере-рин турар документти олар хуулоң алганыр.

Никарагуа патриоттарың Сомосаның шажылаңчы-ларың моон соңгаар чок кы-ламыс бодурбаамче, көөр хөң чок дая-турмуга шөгөп болган экономикаг дужа-лектеп өлүргөн, муң-муң кы-раага патриоттарың өлү-рүчүдөриң ишдерини оо кы-жаларың төрөлдөргө илгөң-дөргө болза доктаамал ком-мунисттик башчыны чыгып алган, никарагуа улуска удуу савал четес хөй салың кир-гиз-дошуну үндөдүшкүнү и-верин кылган дөөң америка империализмин чылачмы Сомосаны болгаш оң ду-зал-дыктарын сойлаңан илере-рин турар документти олар хуулоң алганыр.

Никарагуа патриоттарың Сомосаның шажылаңчы-ларың моон соңгаар чок кы-ламыс бодурбаамче, көөр хөң чок дая-турмуга шөгөп болган экономикаг дужа-лектеп өлүргөн, муң-муң кы-раага патриоттарың өлү-рүчүдөриң ишдерини оо кы-жаларың төрөлдөргө илгөң-дөргө болза доктаамал ком-мунисттик башчыны чыгып алган, никарагуа улуска удуу савал четес хөй салың кир-гиз-дошуну үндөдүшкүнү и-верин кылган дөөң америка империализмин чылачмы Сомосаны болгаш оң ду-зал-дыктарын сойлаңан илере-рин турар документти олар хуулоң алганыр.

ФОТОКАЛЕЙДОСКОП

1977 чылда кылган бо шактың Голландия аякчы-вар Герт Вийнен тып алган. Херектин усуру чүз эрөөр, ол шак маан-ыңың баштайгы шак-тарың боулуңге ха-маарың. Оларын кон-струкцияны Галилаи мурунда-ла саналган турган. Делегетле амгы үеде амдык чүгө дөрт шак бар.

1977 чылда кылган бо шактың Голландия аякчы-вар Герт Вийнен тып алган. Херектин усуру чүз эрөөр, ол шак маан-ыңың баштайгы шак-тарың боулуңге ха-маарың. Оларын кон-струкцияны Галилаи мурунда-ла саналган турган. Делегетле амгы үеде амдык чүгө дөрт шак бар.

1977 чылда кылган бо шактың Голландия аякчы-вар Герт Вийнен тып алган. Херектин усуру чүз эрөөр, ол шак маан-ыңың баштайгы шак-тарың боулуңге ха-маарың. Оларын кон-струкцияны Галилаи мурунда-ла саналган турган. Делегетле амгы үеде амдык чүгө дөрт шак бар.

1977 чылда кылган бо шактың Голландия аякчы-вар Герт Вийнен тып алган. Херектин усуру чүз эрөөр, ол шак маан-ыңың баштайгы шак-тарың боулуңге ха-маарың. Оларын кон-струкцияны Галилаи мурунда-ла саналган турган. Делегетле амгы үеде амдык чүгө дөрт шак бар.

1977 чылда кылган бо шактың Голландия аякчы-вар Герт Вийнен тып алган. Херектин усуру чүз эрөөр, ол шак маан-ыңың баштайгы шак-тарың боулуңге ха-маарың. Оларын кон-струкцияны Галилаи мурунда-ла саналган турган. Делегетле амгы үеде амдык чүгө дөрт шак бар.

Бистиң культура байлаавыс

ТООЛЧУРГУ ЧУГААЛАРГА КИРГЕН КИЖИ

... Мерген угаанын кижини өтүп чыккан. Өлүмүнү сөксөдүр арга чок деп түбөш ол билди, чүгө дээрме назы узан.

Холдан оскундурган, бустун калган. «Эртеденнерини башкызы» Абу Али Ибн Сина алы делегейде сураткан алы Авиценна дээр мерген угаанын кижини дугайында хөй тоол-чургу чугааларын бирээзи бо-дур.

(Иранда) мөчөп. Ортакы Азияга база Иранга эрге-чагырга тудуп турган ангы-ангы улустун үезинде эмчилик, визир (министр) боюн ажалдап чоран. Ону «эмчиликчи хааны» деп адып турган.

Оон философиясы чөөн аристотелдин метафизикасынын, гипсологикасынын болгаш логикасынын үзел-бодалдын узамчылап турар.

Туранни база теорияти чоран. Тажикстанда эртеденнин юбилейи калбаа-биле эртеринге белеткенни турар. Бистиң республиканын төвү Душанбеге болур юбилейки эртем сессиясына ангы-ангы чурттары эртеденнери киржир.

— Бо дөргөн саважыгыштары көр. Оларын иштиде мээн бүтү назында кылып келген ажалын түнөш — эм болур чүддөр-дир. Мээн чүрөм сокканы баарга, сен ол эмнерин бо турар чүрүмүң өзүңгө чагытсап мээн өлүп мага-бодума синиктир чээр сен. Чаарда эмнерин турар чүрүмүң шыгымы барымдаа-даар болгаш чагыс-таа эм чабайн эртерин болбс.

Абу Али Ибн Синаның эртем салгалынын чезуу 1000 жыл болган оюн демделгээрине биле кылып чорудар ажалдарынын дугайын ол юбилейи эртерин талыш-биле Бүгү-өзүңдө комитетини кезиптир, Тажикстандын күрүнени элчи институтунун ректору профессор Юсуф Исхаканын дыннатканы болза:

Авиценаның эмчи талазы-биле он чугула ажалы «Эмчеле эртеринин чүрүмү» деп беш кезектиң оюн энциклопедиясы бүгү делегейге билдинчир болгаш Европаның хөй-хөй ылдарында оңудуруткан.

Абу Али Ибн Синаның араб болгаш фарси ылдарга бажан хөй эмес шүлүктери артып калган. Оон шүлүктөрүнүн кол төмөш материялын монгенин көргүзөрүнчө болгаш чырдышкынын, эртерин мактап йөрөрүнчө уланган. Ол шүлүктөр беттарынын мергени-биле болгаш уран-чечен чүрүмдүү-биле онзагай бооп турар.

Аристотелдин «Поэтикасына» тайлбырларын болгаш араб шүлүктү Ибн ар-Руминин шүлүктөрүнүн арга чедер артып калган сайгарылааны алгаш көргө, Авиценна литературанни база теорияти чоран.

СПОРТ • СПОРТ • СПОРТ

А АЛЧЫЛАР ТИИЛЭЭН

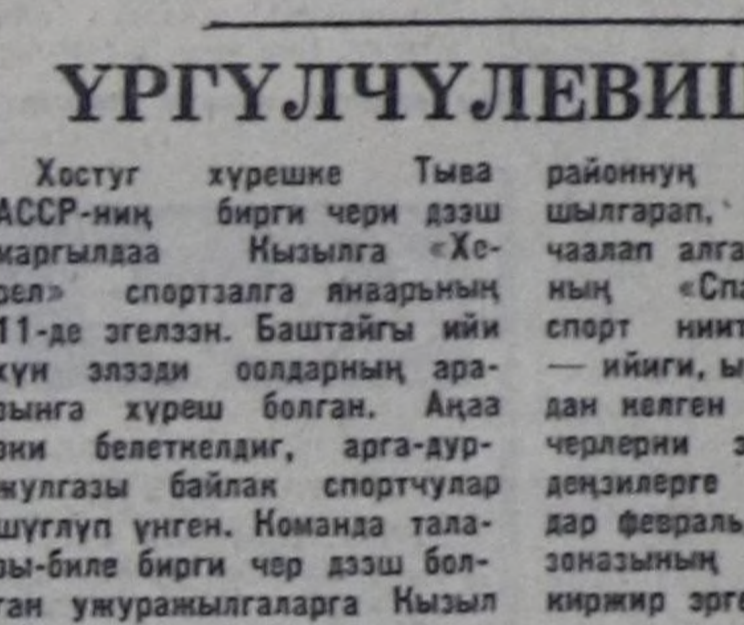
Хаакка маңнаарыга болгаш биатлонга Забайкальенин кызыгдар округунуң номанга болгаш куура бири чери дээр чемпионоды «Тайга» стадионында дөрт күн үргүлчүлөш доозулган. Маргылдаанын ийги хуңуна боо түшкөп алгаш — кара боолдарының (биатлонга) талазы-биле 20 километрге чарыш болган.

В. ЧАДАМБА.

Маада аана дайынчы, СССР-нин спорт мастери калдык, округтун эртен чыгыш чемпиону Сергей Максимов (үстүндө чурукта) чемпион адын бала катп бадиккан. Оон командада экин Александр Ярославлев (азаданда чурукта) ийги черин элээн. Бистиң чактыс чөр туртууусу Николай Чуруто үшкү шайнадың экилечилан болган.

Ол-ла хун үш кижини киржикчилег 7,5 километрге биатлонистерини эстафетасы болган. Азда Тыванын кызыгдар отрядынын Медведев, Васильевский, Чуруто составтыг найырадыг командасы тилээн. Маргылдаанын соолу хуңу—дүүн дөрт кижини киржикчилег 10 километрге эстафета болган. Дөрт хун үргүлчүлөш маргылдаанын түдөөнде округтук наш дашыр чемпиону—И отрядтан келген спортчулар команда талазы-биле бири чери алган, шилчир кубокту боттарында монгол-биле артыгавар. Тыванын кызыгдар отрядының хаакчылары ийги чери болуп эртен маргылдаанын алгаш бурдуу шайнадыг черлерин алган спортчулар округтук шилчелек команданың составында кирген. Оларын аразында бистиң чактыс чөр туртуугарымыс Леонид Николаевич Чуруто алыштылар. Леонид Васильевский, Александр Медведев бала бар.

Шароф ЗАХИДОВ, ПМА-ның корреспонденти.

Забайкальенин кызыгдар округтук шилчелек командасы СССР-нин кызыгдар мергилдеринин бири чери дээр февралда Карелияга болур түнөш маргылдага белеткөшпн эгелээн.

Дом культуры

Тандының Качетово суураа ийн каат Культура башкыы бар. Ону Зинаида Дыртык-оловова Оюн эргелекчилеп турар. Бо анык ажалдычы сууруң аныктары-биле деменин алгаш, солун дыштыныга кемизлерин организастап эртерип турар.

Суураа хөраженнер чөвүлөи болгаш еске-да хөй-ниити организасталары культура амылынга идепкейлиг киржилгелиг.

Чуруто бажыңда «Шөңе» агит-культурига бар. «Номунизминиң хөрели» совхозтук бригадаларына, малчынарына чедип, оюн-концерттиг барып, лекция, беседаларны кылып берип келгенер. Ол култура бригадасында Владимир Монгуш, Юрий Дамчы, Тамара Оюн, Ольга Сат, Анна Оюн болгаш оон-даа өске оолдар, кыстар тематиктиг кемизлери, солун умжарылгалары эртеринге идепкейлиг киржин келгенер.

ЧУРУТО: Качетово суураа Культура бажыңының «Шөңе» агиткультурига кызы малчынарже айтканын иврунда. О. ОНДАРНЫҢ фотоу.

СОНУУРГАКТАРГА

АВСТРАЛИЯДА УЛУГ ИЗИГ

Во чыдың январь 4-те Канберран СЭТА-ның дынчатканы-биле алмрга, Европаның эзэри хөй чурттарында синопстиктер (агаар хайгааракчылары) каян-даа болбаан соок дүшкенин демделеп турда, Австралияда оларның өөрү ол чуртта каян-даа болбаан нагтия буртукка бажанер. Оң тергини ванг 51,7 градус болган. Чөпөн чыл бурунгаар, 1906 чылда чуртка оң тергини ванг 50,7 градус турган болза, ам оон артык ванг дүшкөн.

Улуг ванг дүшкениниң түнөшнде Австралияның барым болгаш чөөн районнарының арааныга артыгар автоташналар мотору иээшп, орукта тырылгаш турункан, оон аңгыда вангден өлгөн куштарын мөңүлери база оруктарын дуй чыткылашкан.

ЧАА КИНО

Республиканың киноэкраннына «Мосфильм» киностудияның үндүргени «ЧИНДИН-НЭЭШ» (режиссеру Г. Чухрай) деп ийн сериялык кинозу үнүп эгелээр. Кол рольду артист Н. Мордюкова ойнап турар.

Н. МОРДЮКОВА

УРГУЛЧУЛЕВИШААН

Хосту хуреше Тыва АССР-ниң бири чери дээр маргылдаа Кызылга «Хөре» спортзалга январының 11-де эгелээн. Баштайгы ийн хун элээн оолдарың араан-чурк хуреш болган. Аңаа эки белеткедик, арга-дурмулгазы байлак спортчулар шүгүлүп үнген. Команда талазы-биле бири чери дээр болган умжарылгалар Кызыл районнуң анык мөгелери шылгарап, шилчир кубокту чаалап алган. Кызыл хооранының «Спартак» эки тура спорт нитилелиниң оолдары — ийги, ыракны Вүр райондан келген спортчулар—үшкү черлерин элээннер. Тус-тус деңгилерге чемпионнаан оолдар февралда эгелээр Сибирь зонасының чемпионатына киржир эргени чаалап алган.

Улуг улустун маргылдаазы дүүн эгелээн. Баштайгы умжарылгаларда АССР-ниң спорт мастери А. Салчан, С. Дамы, В. Күмүгет, А. Оюн, С. Оорман, А. Монгуш олар боттарының удурланкчыларын өктөш, тилелгелерни чедип алганнар. Маргылдааның түнөш умжарылгалары бөгүн болур. (Бистиң көрр).

ТЕМАТИКАЗЫ КАЛБАК

СССР-ниң Журналистер эвлияниң кеңигүдү, «Гувиенкал правда» солунуң фотокорреспонденти Владимир Кудрявцевтиң тирттиргаш чуруктарынын республиканын хөгжүм-ини театрына болган делегейге көрүктүлериңиң пеледи дүргүзүндө сонуурадыг келгезе.

Талавтыг фотомастериңиң 150 эң оң ажалын көрүктүлөр магадан көрүшкөн, делегейде дөңгөрүлде бажалгелерин кылганлар Владимир Кудрявцевтин амыа хөй ажалдарынын дугайында школатары болгаш студенттер, артистер болгаш журналистер, тудугчулар болгаш чолаачылар улуг сонуураал-биле демделген турары экерин болур. Төрөн Тываның делгемнери, оң кайгамчык икчилери, каас-чараш бойду-чүрүмдүү көрүктүлериңиң сеткел-сагымынга чоок бооп турар.

«Улуг-Хемнин кыстары», «Чечектери чалымаларга» деп ажалдарда база шөк мындыг аян илереттинген. Чурук тирттирарының техникасы В. Кудрявцев эки шилчелди алган деп чүве тодарай. «Чыгыш» деп онзагай чурукту делегейде көргөн боор салар. Ында өңөрлөн, хөлөгелериңиң таарымтарын чөре эки, «Сарыктар» деп чурукта болза ол-ла өңөрлөн каттыкылган өлгөш чорур маддың талаар, маажымын көргүзүп турар.

рүнү делегейге киргениң-дөк чөштүг. Дуржулгалыг чурук тирттирчиңизиниң ажалдарың болгаш шоодуруг аян-биле кылдыгыңарың-даа бар. Кижини бурзулу эскериниң шыдааны бар хире, шак мындыг хөражен уезериңиң бели ол көргүзүлгөн болур. Салтан көрүрүң. Илтирчиңиз, маажым турар өңөрүңиң сагымынга чүкү кирши турар деп болза силер! «Калкыста дүшкөн бе?» деп чурукта оңу көргүскени, «Бактыштыңар» деп чурукта ийн төвө бот-боттарында хан көрүңүң берилгени. Ыан уундан дидим эмес бактылан көрүңүң турар кич дугайың «Тайгада ким бар эне?» деп чурукта көргүскени. Бо болгаш өске-даа чуруктарың чаптанчыг, баштак аян-биле кылган.

Фотомастериң ажалдары авторуң чөтүн бажыкканын, онзагай таламын, чурук тирттирарың боуду-да чогаалдыга кылдыр көрүң, баян турарын хөраженээр.

Делегейге көргүскениң чуруктарында илтирчиң аян база илереп турар. «Тараа кес-тиршиңиз», «Бич-Хемнин шыкымнда» деп чуруктарда шак мындыг аяны тодам-биле көргөн бис.

Владимир Кудрявцевтиң портрет галереясы байлак. Ол кызык шүдүңүч Олмас Сулейманов болгаш тыва тудугчу И. Х. Дамырыны, ужудукчу «Космосвал» Г. Т. Бергөвөни болгаш суратгыч «Дерсу Узала» Максим Муңкуту, артист Владимир Высоцкий болгаш алдарың габродууду А. Е. Божкин дөш чөкө кижини тирттирбаш дээр.

Портрет жарыңга бо-ла таваркы берилгээр арай-ла шимчешкиң чок чурук Кудрявцевтиң чамдын чуруктарында база бар. Аңаа хамаарыштыр О. Сулеймановтун ийн чурунуң дөңөш болур. Чуруктун бирээзи каталогта берген, өскөсүн делегейге кырген. Баштайгы чурукта шүлүкчүлүг тирттирчин көргүскени шимчешкиң чок байдала, а ийги чурукта оң характерни көргүзүп шыдаан. Ытанган автор ийги чуруктарынын дугайында хөй тоол-чургу чугааларын бирээзи бо-дур.

ДЕЛЕГЕЛГЕ СӨОНДА БОДАЛДАР

Чуруктарының утка-шынары ханым-биле илереттинчи турар. Ол бодунун ажалдарына чүвү көргүзөр дөң бода-дын илереди шыдал турар. «Хөгүл-дүр» деп чурукта Андрурак школяаның боуду өөреникчилерин Социалыг Күш-Ажыдын Мадыры башкы С. С. Тамдын оол-биле кыды көргүскени, «Хосту шакта»,

Владимир Кудрявцевтиң портрет галереясы байлак. Ол кызык шүдүңүч Олмас Сулейманов болгаш тыва тудугчу И. Х. Дамырыны, ужудукчу «Космосвал» Г. Т. Бергөвөни болгаш суратгыч «Дерсу Узала» Максим Муңкуту, артист Владимир Высоцкий болгаш алдарың габродууду А. Е. Божкин дөш чөкө кижини тирттирбаш дээр.

Портрет жарыңга бо-ла таваркы берилгээр арай-ла шимчешкиң чок чурук Кудрявцевтиң чамдын чуруктарында база бар. Аңаа хамаарыштыр О. Сулеймановтун ийн чурунуң дөңөш болур. Чуруктун бирээзи каталогта берген, өскөсүн делегейге кырген. Баштайгы чурукта шүлүкчүлүг тирттирчин көргүскени шимчешкиң чок байдала, а ийги чурукта оң характерни көргүзүп шыдаан. Ытанган автор ийги чуруктарынын дугайында хөй тоол-чургу чугааларын бирээзи бо-дур.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000. Тираж 19933. Чыгарыш № 47. СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП УНЕР. ТС—00405.